

Fatma SEVİNÇ ERBAŞI

Doç. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi/İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi/Tarih Bölümü,
Eskişehir/Türkiye

Associate Professor, Osmangazi University, Faculty of Humanities and Social Sciences/History
Department, Eskişehir, Türkiye

eposta: fsevinc@ogu.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-2390-311X> - <https://ror.org/01dzjez04>

Atıf/Citation: Sevinç Erbaşı, Fatma. 2023. Alaca Höyük'te Hitit Bayramları ve Kurban Uygulamaları. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 11 (35), 822-845

<https://doi.org/10.33692/avrasyad.1285870>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü /Article Types:	Araştırma Makalesi/Dissertation Summary
Geliş Tarihi /Received:	19.04.2023
Kabul Tarihi/Accepted:	22.05.2023
Yayın Tarihi/Published:	20.06.2023

ALACA HÖYÜK'TE HİTİT BAYRAMLARI VE KURBAN UYGULAMALARI

Öz

Çorum ili sınırları içindeki Alaca Höyük arkeolojik kazıları, başladığı andan itibaren son derece çarpıcı keşiflere ev sahipliği yapmıştır. Erken Tunç Çağına ait tabakalarda gün yüzüne çıkartılan kraliyet mezarlarında tespit edilen kurbanların, Hitit Çağında devam eden törensel kurban için bir prototip oluşturduğu gözlemlenebilmektedir. Erken Tunç Çağı mezarlarından elde edilen bulgular, burada farklı türde kurban uygulamalarının gerçekleştirildiğini ortaya koymaktadır. Alaca Höyük kraliyet mezarlarında sıvı kurbanı/libasyon ve hayvan kurbanının belirli bir düzende uygulanmış olduğu anlaşılmaktadır. Hitit Döneminde de benzer kurban etkinliklerinin törensel protokole uygun olarak icra edildiği, Hitit İmparatorluk Dönemine tarihlendirilen orthostatlar üzerindeki tasvirler sayesinde okunabilmektedir. Bu durum, Alaca Höyük'ün geçmişten gelen köklü bir kültürel kurban geleneğine sahip olduğunu belgelemektedir. Söz konusu orthostatlarda Hitit kral ve kraliçesinin yönettiği bir bayram töreninde libasyon/içki kurbanlarına ve hayvan kurbanlarına dair sahneler dikkati çekmekte ve bu sahnelerin Hitit bayram törenlerini ayrıntılı olarak anlatan metinlerle uyumlu olduğu anlaşılmaktadır. Bir diğer önemli ayrıntı kurban-av bağlantısının orthostatlarda belirli bir akış içinde konumlandırılışıdır. Orthostatlar aynı zamanda tanrılar, kurban törenlerinin uzman personeli, kullanılan malzeme ve törenlerin atmosferi hakkında da aydınlatıcı nitelik taşımaktadır. Orthostatlarda törenlere dair sahnelerin düzenlenişi ve bu sahnelerin kurbanların uygulanış yöntemleri bakımından ele alınmış olması son derece dikkat çekicidir. Bu yönüyle orthostatlar, Alaca Höyük'ün bir kült merkezini Hitit dini yaşamındaki konumunu anlamak açısından da ipuçları sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Orthostat, Av, Libasyon, Riton, Altar, Arinna, Büyük Festival

HITTITE FESTIVALS AND SACRIFICE PRACTICES AT ALACA HÖYÜK

Abstract

Alaca Höyük archaeological excavations within the borders of Çorum province have been the site of many striking discoveries since the beginning. It can be observed that the sacrifices which were found in the layers of excavated tombs belonging to the Early Bronze Age constitute a prototype for the ceremonial sacrifice which also continued in the Hittite Period. Findings from Early Bronze Age burials reveal that different types of sacrificial practices were performed here. It is observed that liquid sacrifice/libation and animal sacrifice were practiced in a certain order in Alaca Höyük royal tombs. It can be read by the depictions on orthostats dated to the Hittite Imperial Period that similar sacrificial activities were performed in accordance with the ceremonial protocol in the Hittite Period. This situation manifests that Alaca Höyük has a deep-rooted tradition of cultic sacrifice from the past. In the orthostats, various type sacrifice scenes in a feast led by the Hittite king and queen draw attention, and it is understood that they are compatible with the texts detailly describing the Hittite religious ceremonies. Another important detail is the positioning of the sacrifice-hunt connection within a certain order on orthostats. Orthostats also inform about the gods, the expert personnel of the sacrificial ceremonies, the materials used and the atmosphere of the ceremonies. The arrangement of the scenes of the ceremonies in the orthostats and the way these scenes were handled in terms of the sacrificial practice method is extremely remarkable. In this respect, orthostats also provide clues in terms of understanding the position of Alaca Höyük as a cult centre in Hittite religious life.

Keywords: Orthostat, Hunting, Libation, Rython, Altar, Arinna, The Great Festival

Giriş

Bu çalışmanın temel hedefi, Alaca Höyük'ün Hitit İmparatorluk Dönemi'ne tarihlendirilen orthostatlarında, av-bayram bütünlüğü içinde sunulan kurbanlar ya da kurbanla dair sahnelerin incelenmesi ve çözümlenmesidir. Alaca Höyük orthostatları, çivi yazılı Hitit metinlerinden de aşına olunan bayram prosedürlerinde kurbanın önemli yer tutuyor olması durumunun vücut bulmuş halidir. Orthostatlar üzerindeki sahneler, av etkinliğini takip eden bayram kutlamalarına dair kritik sahneleri gelişigüzel olmaksızın belirli bir sistem içinde vermiştir.

Alaca Höyük'ün Hitit çağından çok önceye giden köklü bir geleneğe sahip olduğunu, Erken Tunç Çağı kraliyet mezarlarına ait buluntular da ortaya koymaktadır. Kraliyet mezarları, -aradaki zaman farklılığına rağmen- Hitit bayramlarında gerçekleşen kurban uygulamalarıyla büyük benzerlik taşımaktadır. Bu bakımdan Alaca Höyük'ün Tunç Çağı'nın hemen her evresinde özel bir öneme sahip olduğu, her şeyden önce bir kült alanı olarak ağırlığı, kendini göstermektedir.

Bu nedenle çalışmanın diğer hedefi, bir kült şehri/bölgesi olarak Alaca Höyük'teki tören-kurban bağlantısını anlatmak; kraliyet mezarlarıyla başlayan ve Hitit dönemine uzanan süreçteki yerini ve önemini korumuş olduğunu ortaya koymaktır.

Söz konusu süreç, dört başlık altında ele alınmak suretiyle aydınlığa kavuşturulmaya çalışılmıştır:

Öncelikle, kurbanın ne olduğu ve amacı hakkında bir açıklama yapılmıştır. Kurbanın çeşitli türlerinin olduğu vurgulanarak, özelde Alaca Höyük'te tespit edilen kurban uygulamalarının türleri tanıtılmıştır. Ayrıca kurban törenlerinin, birbirini takip eden aşamalardan oluşan törensel bir uygulama olması bakımından bir organizasyonun parçası olduğuna dikkat çekilmiştir. Bu organizasyonda lider pozisyonundaki kişi ya da kişileri erk, devlet, krallık vs. ile ilişkilendirmenin zorunluluğu üzerinde durulmuş ve kurbanın, iktidarın güç gösterisi olması durumu öne sürülmüştür.

İkinci başlık altında ele alınan içerik, Alaca Höyük'ün Erken Tunç Çağı kraliyet mezarlarındaki kurban uygulamaları hakkındadır. Böylelikle kraliyet mezarlarındaki kurban uygulamalarının, hem Hititlerin kurban uygulamalarıyla eşdeğerlilik arz ettiği hem de bir geleneğin ilk halkasını oluşturdukları vurgulanmıştır. Gelenek aynı zamanda, erk, iktidar, kral vs. tarafından kurbanın araç olarak kullanılması bağlamında bir öncüdür. Aynı başlık altında, Alaca Höyük kazı alanının stratigrafisi de verilmiştir. Stratigrafi, Alaca Höyük orthostatlarının tarihlendirilmesi ve dolayısıyla orthostatların dönemini, yapım sürecini anlamak ve sahneleri anlamlandırmak açısından önemlidir.

Sonrasında, "Bir Hitit şehri olarak Alaca Höyük'ün yeri, önemi ve orthostatlar hakkında genel değerlendirme" başlığı altında öncelikle, Hititlerin yeni bir tören düzeni ya da kurban niteliği yaratmaktan ziyade var olanı sistemli hale getirdikleri anlatılmıştır. Alaca Höyük'ün Hitit Döneminde bir kült şehri olarak tanımlanması ve hatta Hitit panteonun baş tanrı çifti içinde yer alan Arinna'nın Güneş Tanrıçası'nın kült merkezi olduğu yönündeki ağırlıklı görüş dikkate alınmıştır. Arinna şehrinde başka tanrı kültlerinin de var olduğu metinler sayesinde bilindiğinden, buradan hareketle şehirde kutlanan bayramların, orthostatlar üzerindeki tasvirlerde canlandırılmış olabileceği teorisi ortaya atılmıştır. Arinna'nın Güneş Tanrıçası'nın eşi Fırtına Tanrısı'nın sembolü olan boğanın, tasvirlerde işlenmiş olmasının önemi üzerinde durulmuştur. Ayrıca, orthostatlarda işleniş tekniği ve sahnelerin teknik düzenlenişi (iki kat halindeki frizler üzerine) bilgi verilerek, bu tekniğin Hitit sanatının karakteristiği olduğu örneklerle gösterilmiştir. Böylelikle, Alaca Höyük orthostatlarının Hitit sanatının ilerleyiş sürecinin hangi evresinde olduğu ve tarihlendirmeye nasıl bir katkı sağlayabileceği sorgulanmıştır. Orthostatlar üzerindeki tören sahnelerinin, Hitit İmparatorluk Dönemi'nde hüküm sürmüş bir kralın prestijini yükseltmek için bir proje olduğuna da vurgu yapılmıştır. Özellikle de bu projenin hangi kral dönemine ait olması gerektiği ve bunun nedenleri irdelenmiştir.

Alaca Höyük'te Hitit Bayramları ve Kurban Uygulamaları

Son olarak, orthostatlarda işlenen törenin akışına dair sahneler, av etkinliğiyle başlayan kutlamalar, tören alanına ilerleyiş, kraliyet çiftinin odağında gerçekleşen ve bir gösteriye/gösterişe dönüşen kurbanla ilgili sahneler, ayrı ayrı kurban eyleminin açıklanması olarak değil kurbanların, bütünlük içindeki yeri belirtilerek ortaya konmuştur. Sahnelerin bazıları bizzat kurban anını betimlemese de kurbanın öncesi ya da sonrasına dair göndermelerin olduğu, Hititlerin başka tasvirli sanat eserleriyle karşılaştırma yöntemi uygulanmak suretiyle çözümlenmiştir.

Çalışmada, genelden özele, bütünden ayrıntıya giden bir yol izlenmiştir. Alaca Höyük orthostatlarındaki sahnelerin kurban bağlamında değerlendirilebilmesi için kurban türlerinin tanıtımın yapılması için zemin hazırlanmış, Alaca Höyük'ün tarihsel (Erken Tunç ve Geç Tunç -Hitit-) ve mekânsal (Hitit metinlerindeki olası karşılığı ve bir kült alanı oluşu) nitelikleri çerçevesinde kurban sahnelerinin odakta yer aldığı belirgin hale getirilmiştir.

1. Kurban ve türleri hakkında genel bilgiler

Kurban genellikle, kutsal ile bağ kurmak, ona yakın olmak, onun gücünden yararlanmak ya da kızgınlığından korunmak için feda edilen, sunulan, gözden çıkarılan nesne olarak tanımlanır (Sevinç Erbaşı 2013: 34-40). Aynı zamanda kurban, bir yeme-içme meselesidir. Ruhani güç kaynağının aslan payını aldığı bir ziyafet, kurban töreninin odak noktasıdır (Haas 1994: 640).

Kurban edilen nesnenin, tören düzeni içinde, tahrip edilmesi kesin bir kuraldır. Tahrip etme eyleminin topluluk içinde ya da toplulukla beraber yapılması ruhani güçle topluca iletişime geçmek anlamına geldiğinden birlik ruhunun doğmasına imkân tanır (James 1920: 1). Kurban nesnesinin tahribi ve tüketilmesinde rolü olmak, zamanla bir güç ve iktidar sembolüne dönüşecektir.

Cenaze törenlerinde sunulan kurbanların alıcısı ise “ölü/ölü ruhu” dur ve bir bakıma ruhani gücün yerini almıştır. Bu defa ruhani güçle yakınlık kurmak için sunulan kurbanlar, ölmekle farklı bir boyuta geçmiş ancak gücünü yitirmek bir yana katlanarak arttırmış olan “ölü”ye sunulur (Sevinç Erbaşı 2013: 41). Mezarların pek çoğunda keşfedilen hediyeler ve bazen de hayvan kalıntıları, geride kalanların ölüyle kurdukları bağın ölümden sonra da devam ettiğinin göstergesidir.

Kurban her zaman, sunma biçimi ve sunulan nesneye göre sınıflandırılabilir bir düzene sahip olmuştur. Bu sınıflandırmayı, “Alaca Höyük ve Kurban” bağlamında iki ana başlık altında toplamak mümkündür:

Dökerek: Tanrıların susuzluklarını gidermek amacıyla törenin belli bir anında genellikle tanrıyı temsil eden imgeye ya da kutsal kabul edilen başka bir noktaya özel bir içki kabı aracılığıyla “içki saçısı” / “içkiyi kurban etme eylemi” gerçekleşir. Söz konusu eylem Eskiçağ kült törenlerinin vazgeçilmez unsuru olduğu için (Eski Mezopotamya’da libasyon için Heimpel 1987-1990: 1-5; Hititlerde libasyon için Frants-Szabo, 1987-1990: 5) Latince libare

kökünden türemiş olan libasyon (Kabağaç-Alova 1995: 343), literatürde “içki kurbanı” için kullanılagelen bir terim olmuştur.

Keserek/parçalayarak veya başka şekilde öldürerek: Kan akıtmak suretiyle yapılan kurban eyleminde kurban nesnesi genellikle yenilebilir türde hayvanlardır. Bayram ya da cenaze töreni olsun, ziyafetin ana yemeği her zaman ettir ve bu et, kurban edilmiş bir hayvanın tanrıya sunulmuş olan parçalarından geriye kalanlardır (Archi 1979: 208-209).

Sınıflandırmadan anlaşıldığı üzere sunulan kurbanlar hem kanlı hem de kansız olabilmektedir. Her durumda kurban, ritüel bir uygulamadır ve belirli bir prosedüre göre gerçekleşmektedir. Kurbanın belirli kurallara göre uygulanıyor olması onun her zaman kültürel çerçevenin içinde değerlendirilmesini gerektirmiştir. Bu bağlamda kurban, din, devlet veya erk birlikteliği içinde düşünülme durumundadır. Örgütlü bir toplumsal yapı veya devlet mefhumunun ilk belirtileri olmadan “kurban” da olmamak durumundadır (Russel 2012: 86).

2. Alaca Höyük yerleşmesinde Erken Tunç Çağı mezarlarında kurban

Alaca Höyük kazıları, ilk andan itibaren sürprizlerle dolu sonuçlar vermiştir. Özellikle de zengin mezar hediyelerine ve dikkat çekici defin yöntemlerine sahip 13 tane “Kralî Mezar”ın keşfedilmesi Alaca Höyük’ü ilgi odağı haline getirmiştir.

Höyük’ün stratigrafisi ilk kazı sezonunda belirlenmiş ve Kalkolitik Dönemden itibaren yerleşim gördüğü anlaşılmıştır. Hitit İmparatorluk ve Eski Krallık Dönemleri Tabaka 2/3-a/3-b/ 4; Erken Tunç Çağı Tabaka 5/6/7/8; Kalkolitik Tabaka 9-15 olarak yeniden eskiye sıralanmıştır (Koşay, 1937: 525; Çınaroğlu, 2018: 3). “Kralî Mezarlar”, Erken Tunç Çağı tabakalarına aittir ve Alaca Höyük’ün dönem içindeki yerine ve önemine ışık tutmaktadırlar. Bu dönemde Orta Anadolu’da Hatti halkının yaşadığı belgelenmiştir. Dolayısıyla Alaca Höyük mezarlarındaki kral/kraliçeler Hatti halkının içinden çıkmıştır (Çınaroğlu 2018: 4).

MÖ 3. binyılın ikinci çeyreğine yerleştirilen Erken Tunç Çağı kraliyet mezarlarındaki zengin mezar hediyeleri ve özenli defin yöntemleri göz önünde bulundurulduğunda kral ve kraliçe olması lazım gelen bu kişilerin sahip oldukları güç ve prestij, mezarlardaki “kurban” uygulama biçimleri sayesinde de izlenmektedir¹.

Alaca Höyük kral ve kraliçelerinin cenaze törenlerinde gerçekleşen kurban uygulamaları iki aşamalı olarak değerlendirilmektedir. İlk aşama mezar kapatılmadan önce mezar odası içine ve belki içinde gerçekleşen törenlerdir ki kansız kurbanların bu aşamada sunulduğu anlaşılmaktadır (T. Özgüç 1948: 93-94).

Bazı mezarların içinde libasyon/içki kurbanına delil teşkil eden ritüel malzemeler keşfedilmiştir. Mesela B mezarında keşfedilmiş olan altın testi ve kadeh MÖ 3. binyıl libasyon törenlerine ait zarif eşyalar olarak tanımlanmıştır (Mellink 1987: 65-66). R. O. Arık, kadehi

¹ Bu satırların yazarı tarafından kaleme alınmış bir başka akademik yayında Alaca Höyük Erken Tunç Çağı kraliyet mezarlarındaki kurban uygulamaları, kurban türleri ve kurban malzemeleri hakkında ayrıntılı bir açıklama yapılmıştır. Bkz. Sevinç Erbaşı 2023: 275-301.

Alaca Höyük'te Hitit Bayramları ve Kurban Uygulamaları

şampanya kadehine benzetmiş ve testiye de gaga ağızlı toparlak gövdeli ibrik olarak belirtmiştir (Arık 1937: 59, Şekil 80 ve CLXVIII-CLXXI) (Şekil 1).

Cenaze töreninin ikinci aşaması ise mezar kapatıldıktan sonra başlar. Burada karşılaşılan kanlı kurban uygulamalarından geriye kalan iskeletlerin cenaze yemeği ile bağlantılı olduğunu kanıtlayan nitelikler söz konusudur. Bazı mezarlar çok büyük tahribata uğramış olsa da istisnasız hepsinin, kapatılmış olan üst kısımlarına sığırlara ait baş ve bacak kemikleri düzenli olarak sıralanmıştır (Şekil 2). Mezarların tamamında kurban hayvanları çift halindedir. Kurban hayvanlarına ait kalıntıların belirli bir düzende mezarın üstüne yerleştirilmiş olmaları, bunların ölünün payına düşen parçalar olduğunu gösterir. Mezarın düzenlenip üstünün kapatılmasından sonra başlayan cenaze yemeğinden arta kalanlardır (T. Özgüç 1948: 92-93). Böylelikle kurban edilen hayvanların etleri yaşayanlar ile ölü arasında paylaşılmış, ölüyle son kez bir ziyafet tertip edilmiştir.

Hitit Çağına gelindiğinde ise Alaca Höyük'te kraliyetin törensel uygulamalarına ve doğal olarak "kurban"a dair pek çok ayrıntının plastik bir şekilde orthostatlar üzerine işlendiği heykeltıraşlık eserleri dikkat çekmektedir. Bu bağlamda Hitit Devleti'nin erk sahipleri Erken Tunç Çağı kraliyet mezarlarındaki öncüllerine benzer şekilde ayrıcalıklı konumlarını, tasvirlerdeki anlatım dilinin açığa vurduğu üzere, kurban törenleriyle göstermişlerdir.

Alaca Höyük'te Hitit kültür katları Eski Krallık Dönemi'nden İmparatorluğun sonuna kadar kesintisiz bir şekilde devam etmiştir. 4 ve 3b tabakaları -arada bir boşluk olmaksızın- Asur Koloni Dönemi'nin son safhası ile Eski Krallık Dönemi'ni, 3a tabakası Eski Krallık ve Erken İmparatorluk evresini, 2 tabakası da İmparatorluğun yıkılışına kadar olan süreyi kapsamaktadır (Baltacıoğlu 2017: 78).

3. Bir Hitit şehri olarak Alaca Höyük'ün yeri, önemi ve orthostatlar hakkında genel değerlendirme

Alaca Höyük Kral Mezarları'nın üzerinden yaklaşık bin yıl geçtikten sonra Hititler Anadolu'da merkezi büyük bir krallık kurdular ve başka bir dil konuşan başka insanlar olsalar da Hatti halkının yaşamış olduğu topraklar hala aynı adla anıldığı için kendilerini "Hatti Ülkesinin Kralları" olarak ifade ettiler. Hattuşa'yı başkent yapan ilk kralları olan Labarna da "Hattuşalı" anlamına gelen Hattuşili ismiyle tahta oturdu (Reyhan 2017: 30-31). Böylelikle Hatti halkının mirasını devralmış oldu.

Kral mezarlarındaki defin törenleri, kurban ritüelleriyle ilgili bir geleneğin başladığını işaret etmişti. Hititler de benzer kurban törenleriyle bu geleneği devam ettirdiler. Hem kansız hem de kanlı kurban uygulamaları hakkında Hitit metinlerinin vermiş olduğu önemli bilgiler Alaca Höyük orthostatlarındaki tasvirlerle can bulmuştur.

Alaca Höyük, sfenksli anıtsal girişi ve girişin iki yanında orthostatların taşıdığı kuleleriyle Hitit krallarının uğrak yeri olan törensel kentlerden biri olarak belirlemektedir (Bryce, 2003: 253; Yiğit vd., 2016: 73-93). Orthostatlar üzerinde yer alan şenliklerin tasvirleri,

Alaca Höyük yerleşmesinin kendi zamanında Hitit kralları tarafından özel bir yere sahip olduğunu belgelemektedir. Bu tasvirlerde Hitit Kralı kendi imgesini de sunarak prestij kazanmaktadır.

Alaca Höyük'ün Hitit metinlerinde adı geçen hangi kentle özdeşleştirilebileceği konusunda çeşitli fikirler öne sürülmüş olmakla birlikte (tartışmalar hakkında bkz. Taracha 2012: 109) devlet pantheonunun en tepesinde yer alan Güneş Tanrıçasının kült şehri Arinna, en güçlü aday olarak durmaktadır (Erkut 1992: 159-165). Arinna şehrinde Güneş Tanrıçası dışında, eşi Fırtına Tanrısı, kızı Mezulla, kız torunu Zintuhi ve Hulla Dağı Tanrısının da kültü vardır (Gurney 1977: 6 ve 18; Sir Gavaz 2012: 118).

Sfenksli Kapı, onunla bütünlük oluşturan orthostatlar ve üzerlerindeki heykeltıraşlık eserlerinin Alaca Höyük'ün 2. kat sarayı ile aynı tarihe, dolayısıyla İmparatorluk Döneminin geç safhasına yerleştirilmesi gerektiği fikri -farklı alternatif görüşlere rağmen- ağırlıktadır (Baltacıoğlu 1996a: 276-278).

Alaca Höyük orthostatları üzerindeki rölyefler alçak kabartma tekniğiyle işlenmiştir ve Hitit sanatında kökleri çok eskiye giden tasvir geleneğinin kaya yüzeyine yansıyan öncülerindedir (Darga 1992: 133).

Av ve tören sahnelerinin, orthostatlar üzerinde iki kat halindeki frizler üzerine işlenmesi uygulaması, Eski Hitit kabartmalı vazolarındaki düzeni akla getirmektedir. Eski Hitit Dönemine ait çok sayıda kabartmalı vazo parçası bir yana özellikle İnandıktepe vazosu (T. Özgüç 1988: 16-41 ve 84-106), Hüseyinde küçük (Sipahi 2000: 63-85) ve büyük vazoları (Yıldırım 2005: 761-774), tam ele geçmiş olmalarından dolayı frizler üzerindeki tasvirleri teknik ve konu bakımından net bir şekilde ortaya koyarlar.

Alaca Höyük orthostatlarındaki tasvirlerdeki gibi Eski Hitit kabartmalı vazolarında da boğa kültürünün ön plana çıktığı izlenebilmektedir. Bereketin ve gücün sembolü boğanın Fırtına Tanrısı ile ilişkilendirildiği bilinmektedir (Sipahi 2014: 40-42). Alaca Höyük orthostatları da boğa kültü ile ilgili köklü geleneği yansıtan bir görüntü ortaya koymaktadır.

Hitit Çağı Anadolu'sunda yerel kültürler hakkındaki bilgiler neredeyse tamamen kültür envanterlerinden gelmektedir. Kültür envanterlerinin çoğu, yerel dini bayramlar hakkında açıklamalar içermekle birlikte, MÖ 13. yüzyılın sonlarında hüküm sürmüş Hitit Kralı IV. Tudhaliya tarafından görevlendirilen ve çeşitli bölgelerdeki tapınakların koşulları hakkında bilgi toplayan görevlilerin raporlarıdır. Raporlarda IV. Tudhaliya'nın tapınaklara yaptığı bağışlar da konu edilir ve insan biçimindeki kültür imgelerinin söz konusu kralın teşvikiyle bir yenilik olarak ortaya çıkmış olması şaşırtıcıdır. Bu döneme kadar insan biçimli tanrı tasvirleri çok sık rastlanan bir durum değildi ve tanrı/tanrıçalar bir sembol ya da metinlerde huvaşi olarak adlandırılan bir stel tarafından temsil ediliyorlardı. IV. Tudhaliya'nın kültür reformundan önce, özellikle Fırtına Tanrısı'nın boğa şeklinde temsil edilmesi kanıksanmış bir durumdu (Gurney 1977: 25-26). Mesela Arinna'nın Güneş Tanrıçası ve kızı Mezulla'nın altın ve gümüş diskler olarak temsil edilmesi de bu geleneğe özgüdür (Bryce 2003: 172).

Alaca Höyük'te Hitit Bayramları ve Kurban Uygulamaları

Alaca Höyük orthostatlarındaki tasvirlerde Fırtına Tanrısı'nın hem boğa hem de insan şeklinde tasvir edildiği sahneler ile insan şeklinde tasvir edilen tanrıçaların varlığı orthostatların tarihlendirmesinin IV. Tudhaliya'nın kült reformunun çok öncesine ya da çok sonrasına yerleştirilmesine müsaade etmez. Her durumda MÖ 15. yüzyıl *terminus post quem* kabul edilmektedir (Taracha 2011: 143).

Alaca Höyük orthostatlarındaki tasvirler, eski geleneklerin hala korunduğu ancak yeni bir dönemin de başladığı geçiş dönemine ait sanat eserleri olarak tanımlanabilirler. Tarihlendirme için çok çeşitli tartışmalar yapılmıştır (Darga 1992: 152; Baltacıoğlu 1996a: 274-278; Taracha 2011: 143-144; Schachner 2011: 286-288). Eserlerin Kral II. Muwatalli Dönemi'ne yerleştirilmesi önerisi (Baltacıoğlu 1996a: 279-294) en uygun tarihlendirme olarak durmaktadır. Başkenti Tarhuntašša'ya taşımadan önce II. Muwatalli'nin Arinna'nın Güneş Tanrıçası'nın rahibi olduğu ve koruyucu tanrıçası olarak onu yücelttiği aktarılmaktadır (M. Doğan Alparslan 2007: 181). Alaca Höyük'ün Arinna kentiyile eşitlendirilmesi doğru kabul edilirse, Arinna şehrinde bir mimari ve mimari plastik projesine girişmiş olması, kardeşi III. Hattušili ile arasındaki rekabet de düşünüldüğünde (Ünal 2002: 179-181), tasvir programını propaganda maksatlı olarak vücuda getirmeye gayret ettiği şeklinde düşünülebilir. Bu durumda Alaca Höyük orthostatlarındaki bayram tasviri ve kurbanla ilgili sahneler bir çeşit gövde gösterisi olarak algılanabilir.

4. Alaca Höyük orthostatlarında bir Hitit bayramı ve bayramın doruk noktası olarak kurban

Krallığın güç ve prestijinin göstergesi olan iki konu Alaca Höyük orthostatlarındaki tasvirlerde ön plana çıkar: av ve kurban. Sahneler panteonun baş tanrı çifti olan Arinna'nın Güneş Tanrıçası ve Fırtına Tanrısı'nın yürüncesinde gerçekleşmektedir.

Tasvirlerin işaret ettiği üzere batı kulesi orthostatlarının Fırtına Tanrısı'na, doğu kulesi orthostatlarının Güneş Tanrıçası'na adandığı kabul edilir (Taracha 2011: 141) (Şekil 3). Ancak bu ayrıştırma alt frizler göz önünde bulundurularak yapılmaktadır ve aslında üst frizlerdeki av sahneleri farklı bir tanrıyı ön plana çıkarmaktadır. Kendi içinde bütünlük oluşturan sahnelerin doğru bir takibi için üst frizlerdeki anlatımlardan başlamakta fayda vardır. Şehrin dışında gerçekleşen avdan sonra şehre girmek, oradan da tapınağa yönelmek olayların sıralaması için makul bir izah sunar (Baltacıoğlu 1996b: 7).

Üst frizdeki av sahnesi ve sıvı kurbanı/libasyon: Daha iyi korunmuş Alaca Höyük'ün batı kulesi orthostatlarının üst frizleri neredeyse tamamıyla av sahnelerine ayrılmıştır. Av etkinliğinin resimlemesi içinde bir sıvı kurbanı/libasyon sahnesinin yer alması istisna oluşturmaktadır. Alaca Höyük orthostatları üzerindeki tasvirlerde çok iyi korunamamış olmakla birlikte iki sıvı kurbanı/libasyon sahnesi vardır ki, bunlardan biri batı kulesindeki av sahneleriyle bütünlük arz eder. Av, kurbandan farklı bir eylem gibi görünse de sıvı kurbanı/libasyonun av sahneleri ile bütünlük oluşturması, Alaca Höyük batı kulesi üst frizindeki av sahnelerinin irdelenmesini zorunlu kılmaktadır:

Eski Yakındoğu’da ve hatta dünyanın herhangi başka bir yerinde en eski ritüellerin avcılıkla bağlantılı olduğu ve özellikle yenilebilir cinsten vahşi hayvanların avlanmasında topluluğun liderinin görev aldığı, bu üst düzey görevin Eskiçağ boyunca devam ettiği örnekleriyle gösterilmiştir (Collon 2004: 80-81). Bu durumda Alaca Höyük orthostatlarındaki av sahnelerindeki avcı motifi ile ilgili olarak “doğa güçleriyle savaşan ve onları yenmeyi başaran üstün insan figürü, ‘kral’ın bir sembolü” açıklaması çok kıymetlidir (Darga 1992: 152). Eş güdümlü olarak alt frizdeki sahneler ile üst frizdeki sahneler bütünlük içinde düşünüldüğünde hem gerçek olayların tasvir edilmesi hem de “kralın avcı ve dini lider olarak kendini” tasvir ettirdiği belirtilmektedir (Taracha 2011: 138-139; Taracha 2012: 111-112). Av sahnelerinin belirli bir noktada tahribattan dolayı hangi tanrıya/tanrıçaya yapıldığı belli olmayan sıvı kurbanı/libasyon sahnesi ise (Şekil 4 ve 5) av-kurban kombinasyonunun bir göstergesidir.

Kendisine libasyon yapılan tanrının avla ilişkili ^DKAL/^DLAMMA.LİL/Kurunti(ya) “Koruyucu Tanrı” olması gerektiği ve Fırtına Tanrısı ve Arinna’nın Güneş Tanrıçası ile bir üçlü oluşturdukları ve hatta sahnenin solundaki hayat ağacı (^{GİŞ}eya) ile birlikte uzanmış bir geyik taslağının bulunduğu önerilmektedir (Baltacıoğlu 1996b: 7-8; Taracha, 2011: 140). Bir öneri olarak libasyon sahnesinin tamamlanması yapılmış ve N. Schimmel koleksiyonu geyik ritonu üzerindeki libasyon sahnesiyle karşılaştırılmıştır (Taracha 2012: 112, Şek. 5 ve 6) (Şekil 6).

Bu durumda av etkinliğinin kendisi de kültürel bir nitelik arz etmekte ve etkinlik içinde avla ilişkili tanrıya sıvı kurbanı/libasyon yapılması doğal kabul edilmektedir.

Alt frizdeki sahnelerin değerlendirilmesi ve kurbanın sahnelerdeki konumu: Batı kulesinin alt frizinde en batı uca bakılacak olursa, kurbanla ilişkilendirilebilecek tamamlanmamış tuhaf bir boğa tasvirinin orada durduğu görülür (Şekil 7). Bu tasvir, avdan sonra gelen bayram kutlamalarının başladığını gösteren bir işaret, bir yön değişikliği anının görselidir. Buradaki boğa tasviri, bir riton (*BIBRU*)² olarak tanımlanmıştır (Baltacıoğlu 1995: 1-16; Taracha 2011: 138). Tekerlekleri üzerinde tören alayına doğru ilerlemektedir. Boğa ritonu olması dolayısıyla Fırtına Tanrısı’nın farklı bir temsilidir ve içine konulan içki tanrıyla bütünleşmek için içilir ve bizzat ona yapılan bir sunudur. Metinlere göre, tanrıya yekvücut olunan “içme” (eku-) törenlerinin gerçekleştiği özel anlarda kullanılır (Carruba 1967: 95; Coşkun 1972: 94). Ancak metinlerde gerçek boyutlu bir ritondan söz edilmemektedir. Burada münferit bir durum söz konusudur.

Akha askerlerinin içine saklandığı ve Troyalıların tanrılara sunu diye düşünüp surların içine aldıkları devasa tahta at gibi Fırtına Tanrısı’na sunu olarak -içi askerle değil ama içkiyle dolu- bir mekanizma olduğu konusunda değerlendirme yapılmış ve öncü bir örnek olduğuna

² Çoğunlukla hayvan şeklinde veya insan uzuvlarını ya da bazı eşyaları taklit eden biçimlerde üretilmiş olan kült kaplarının Hitit metinlerinde ifade edilişi. Ayrıntılı bilgi için bkz. Carruba 1967: 88-97; Popko 1978: 87-91.

Alaca Höyük'te Hitit Bayramları ve Kurban Uygulamaları

dikkat çekilmiştir (Easton 2010: 56-57). Böylesine büyük bir içki kabı, geniş katılımlı büyük bir festivalin varlığını akla getirdiği gibi ihtişam, görkem ve prestijin amaçlandığı bir gösteri/gösteriş olarak da değerlendirilebilir.

Boğa ritonunu takip eden bazı eğlence sahnelerinin hemen önünde gösterilen figürler kurbanla ilişkili görevlilerdir. Tanrılara/tanrıçalara adanan hayvanların kurban edilmesini gerçekleştirecek aşçıların (LÚ.MEŠMUHALDIM) üçlü bir sıra oluşturdukları izlenebilmektedir (Darga 1992: 144; Baltacıoğlu, 2003: 84) (Şekil 8). Tapınağın mutfak personeli arasında yer alan aşçıların törenlerde görev aldıkları ve kurbanlık hayvanların kesiminden sorumlu oldukları metinlerden bilinmektedir (Sevinç Erbaşı 2013: 103). En öndeki görevlinin elinde kavisli bir bıçak vardır ve ikincisinin elindeki de "aşçı bıçağı" (GÍR LÚMUHALDIM/GÍŠšenti/GÍŠzinti(ya)) olması gerektiği ileri sürülmüştür (Baltacıoğlu 2003: 94-95). Üçüncü kişinin elinde kesici bir alet taşımaması onu gruptan ayırılmaz. Aksine hayvan kurbanı oldukça komplike bir işlem olduğu için birden fazla görevlinin katılımı şarttır (Sevinç Erbaşı 2013: 103-114). İki görevlinin birbirinden farklı bıçaklar taşıması ve üçüncünün de onlara bıçaksız katılımı her birinin kurbanlık hayvanların kesimi ve kesim sonrasında birbirini tamamlayan görevler üstleneceğinin işaretidir. Ancak kesim anı Alaca Höyük orthostatlarında gösterilmemiştir. Bununla birlikte kesim işlemiyle ilgili Eski Hitit Dönemi tasvirli İnandıktepe vazosunun alttan ikinci frizindeki sahne aydınlatıcıdır. Boğanın kesiminde iki görevlinin çalıştığı, tahribata rağmen seçilebilmektedir (Şekil 9).

Fırtına Tanrısı'na dua eden kraliyet çiftinin hemen arkasındaki sahne kurban edilmek üzere getirilen küçükbaş hayvanlardır. Kral ve kraliçenin katılım sağladığı herhangi bir Hitit bayramında kurbanların sayısı o kadar çok ve çeşitli olabilmektedir ki, boğa dışında pek çok hayvanın kesimi yapılabilmektedir. Mesela EZEN₄GAL "Büyük Festival" için yüzlerce koyunun sevk edildiği aktarılmaktadır (Haas 1994: 649; Beckman 1988: 34). "Büyük Festival" in, kraliyet çiftinin Arinna şehrindeki kutlamalara birlikte katılım sağladığı en önemli yerel festival olarak tanımlanması da manidardır (Taracha 2011: 145; Taracha 2012: 110). Alaca Höyük orthostatlarında görevliler tarafından kesim alanına getirilen bir grup küçükbaş hayvanın, "Büyük Festival" de konu edilen yüzlerce koyunun bir temsili olması ihtimal dahilindedir (Şekil 10). Bu durumda orthostatlarda tanımlanan bayram söz konusu "Büyük Festival" olabilir.

Kurbanlık hayvanların seçiminden ve sevkinden (Hititçesi parā penna-) tapınağa bağlı çobanlar (LÚ.MEŠSIPA veya weštara) sorumludurlar (Yiğit 2002: 772 ve 774; Sevinç Erbaşı 2013: 96, 101-102). Ancak bayramlarda yönetici konumunda sorumluluk üstlendiği bilinen UGULA LÚ.MEŠSIPA "çobanların başı", hayvanların seçimiyle ve sevkiyle ilgilenen en üst düzey yetkilidir (Yiğit 2002: 775-776). Alaca Höyük orthostatları üzerindeki sahnede küçükbaş hayvanlardan birini boynundan yakalamış olarak sürükleyip götüren görevli de muhtemelen çobanların başıdır.

Alaca Höyük kazılarında keşfedilmiş olan bir kült kabı, kurbanlık koçun boynuzundan ve boynundan yakalayarak zapt etmeye çabalayan ve büyük olasılıkla çoban olması lazım

gelen bir adamın tasviriyle bezenmiştir. Kurbanlık hayvanların sürülmesinin törensel niteliğini pek güzel gözler önüne serer. Söz konusu kült kabı Alaca Höyük orthostatlarıyla ortak kültür katna, 2. tabakaya tarihlendirilmiştir (Baltacıoğlu 2017: 73-74).

Hayvanların kurban edilmek üzere götürülmesini gösteren başka bir örnek yine Hüseyindedede büyük vazosundan gelmektedir. Vazonun alttan ikinci frizinde birden fazla hayvan, görevliler eşliğinde kurban edilmek üzere olsa gerek, götürülmektedir (Yıldırım 2009: Plate XXVII-XXVIII, Şek. 7-9) (Şekil 11).

Kurbanlık hayvanların güdülmesi, törenin bütünü göz önünde bulundurulduğunda en çok etki uyandıran aşamalardan biridir. Hayvanların sayıları, görüntüleri, büyüklük ya da görkemleri teşhir edilir. Bu nedenle konu kurbanı her dönem için en çok bu anın tasvir edildiği belgelenmiştir. Anakronik bir şekilde Hitit Devleti'nin yıkılışından takriben bin iki yüzyıl sonra Romalılar, ilk imparatorları Augustus'a adadıkları altın (Ara Pacis Augustae) frizleri üzerine kurban hayvanlarının sevkياتını işlemişlerdir (Holliday 1990: 552, Şek. 11). Burada da kurban bir güç ve iktidar gösterisi olarak ortaya çıkmaktadır (Şekil 12).

Tören alayının başını çeken kraliyet çifti batı kulesi orthostatlarının alt frizindeki kapıya yakın, doğu yönündeki sahnede tören giysileri içinde, altar (metinlerde İstanana- veya ^{GI5}ZAG.GAR.RA bkz. HW 91; Popko 1994: 23; Baltacıoğlu 2007: 390-394) üzerine konmuş boğa heykelinin önünde duran sunu masasının (^{GI5}BANŞUR.AD.KID bkz. Popko 1978: 79; Baltacıoğlu 2007: 390-394) önünde dua etmektedir. Sahnenin bütünü, kırsalda gerçekleşen bir avdan sonra, müzisyenler, akrobatlar, tekerlekli bir riton içinde taşınan bol içki, aşçılar ve kurbanlık hayvanlara eşlik eden çobandan oluşan tören alayının başında kapıya yönelmiş şekilde tasvir edilen kraliyet çifti, bu çiftin kapıdan içeri girip, tanrı heykelinin durduğu tapınağa ulaştıklarını anlatan gerçek bir olayın yansımalarını sunar.

Altar ve sunu masalarının kurbanla ilişkileri metinlerden bilindiği için (Sevinç Erbaşı 2014: 777-778) buradaki sahne, kurbanın gerçekleştiğinin ya da gerçekleşecek olduğunun sinyallerini de vermektedir. Sahnenin en yakın benzeri İnandıktepe vazosunun alttan ikinci frizindedir (Şekil 9). Ancak Alaca Höyük orthostatlarında boğanın kesim işlemi tasvir edilmemiştir. İnandıktepe'deki boğa kurbanı sahnesi adeta Alaca Höyük'teki sahnenin bir öncesi ya da sonrasını temsil etmektedir. Orthostatlar üzerinde kurban edilmek üzere getirilen ya da kesime hazırlanan bir boğa tasviri yoktur ancak gücü ve saldırganlığı zirvede gösterilen bir boğa, frizler içindeki tam yeri tespit edilememiş olsa da taş bloklardan biri üzerine işlenmiştir (Şekil 13). Üslup bakımından bazı farklılıklar gösterse de en yakın benzerlerini Hüseyindedede büyük vazosunun en alt frizindeki "kızgın boğalar" da görmek mümkündür (Yıldırım 2005: 764; Yıldırım 2009: Plate XXVII, Şek. 6).

Alaca Höyük orthostatları tanrılara/tanrıçalara libasyon "içki kurbanı" bağlamında önemli bir örnek daha barındırmaktadır (Şekil 14). Libasyon, Hitit metinlerinde şipant- fiili ile tanımlanmaktadır (Sevinç Erbaşı 2013: 65-66). Libasyon yapmak için kullanılan kaplar da şipant- fiilinden türemiş ve işpantuzzi- ismini almıştır (Alp 1967: 517-525; Coşkun 1969: 3-10).

Alaca Höyük'te Hitit Bayramları ve Kurban Uygulamaları

Bu tür kapların en tipik örnekleri Eski Hitit kült merkezlerinden biri olan İnandıktepe'de keşfedilmiş "gaga ağızlı libasyon kapları"dır (Özgüç 1988: 10 ve 78) (Şekil 15). Şekil 14'de kraliçe eşliğinde libasyon yapan kralın kullandığı kabın, tasvirdeki tahribata rağmen, benzer bir "gaga ağızlı libasyon kabı" olduğu ayırt edilebilmektedir. Eğer sahne iyi korunabilmiş olsaydı çok büyük olasılıkla batı orthostatlarının üst frizindeki av sahneleri içindeki libasyonda da (Şekil 4-5) benzer biçimde ağızdan içki dökmeye elverişli bir kap kullanılmış olduğu anlaşılabilirdi. Bu kapların benzerlerine Alaca Höyük kral/kraliçe mezarlarında da rastlanmıştır (Şekil 1). Ergonomik kullanım özellikleri sayesinde dökme işleminde kullanılan bir testi olarak bugün dahi karşılaşılabilecek niteliğe sahiptirler.

Sonuç

Alaca Höyük'te özellikle orthostatlar üzerindeki sahneler göz önünde bulundurularak yapılan kurbanla ilgili inceleme ve çözümlenmeler aşağıdaki sonuçları ortaya koymuştur:

Orthostatlar üzerinde çift sıra ve bloklar halinde işlenen sahnelerin birbiriyle bağlantısı vardır ve bütünlük oluşturmaktadır. Bu sahnelerin ilki "av", diğeri "bayram" olmak üzere iki ayrı temaya sahip olduğu anlaşılmıştır. Ancak her ikisinde de gözlemlenen kurban sahneleri, av ve bayram arasında bir bağ oluşturmaktadır. Kurbanların tür olarak sıvı kurbanı/libasyon ve hayvan kurbanı olarak ayrıştığı, farklı bir kurban türünün konu edilmediği tespit edilmiştir. Erken Tunç Çağı Alaca Höyük kraliyet mezarlarında da benzer kurban uygulamalarının gerçekleşmiş olması, aradaki zaman farkına rağmen kurbanın doğasının çok büyük değişiklik arz etmediğini ortaya koymuştur. Hem kraliyet mezarları örneğinde hem de Hitit İmparatorluk Dönemine tarihlendirilen orthostatlardaki tasvirlerde odakta olan ve her türlü etkinliğin onun çevresinde gerçekleştiği iktidar sahipleri ya da krallar/kraliçeler törenlerin can alıcı noktası olan kurban uygulamalarıyla güçlerini perçinlemektedirler.

Özellikle de Alaca Höyük orthostatları üzerindeki tasvirlerin uyum içinde Hititlere özgü belli bir bayramı ya da bayramların tamamının karakteristik sahnelerini, bazı tanrılar/tanrıçalar odağa alınarak yansıttığı anlaşılmıştır. Alaca Höyük orthostatlarındaki av ve kurban sahneleri Hitit kralının gelenekler yoluyla prestijini herkesin nazarına sunduğu büyük bir proje olarak ortaya çıkmaktadır. Projenin banisi olan kralın kendini ön plana çıkarma çabası izlenebilmektedir.

Böylesine görkemli bir proje için Alaca Höyük'ün seçilmiş olması, şehrin ayrıcalıklı niteliğini ispatlamaktadır. Hitit panteonunun baş tanrı çifti olan Arinna'nın Güneş Tanrıçası ve Fırtına Tanrısı'na ev sahipliği yapan Arinna şehri olduğuna yönelik iddialar bu çalışmayla destek bulmuştur. Metinlerle de uyumluluk arz eden ve Arinna şehrinde kutlandığı belgelenen "Büyük Festival" adlı bayramın Arinna'da kral ve kraliçenin katılımıyla gerçekleştiğinin kaydedilmesi, orthostatlarda tasviri sunulan bayramın "Büyük Festival" olabileceğini düşündürmüştür. Orthostatların hem sanatsal üslup hem de konu bakımından ayrıntılı incelenmesi de tasvir programının Hitit Kralı II. Muwatalli'nin icraatı olduğu yönünde bir değerlendirmeye imkân yaratmıştır.

Bu tasvirlerde Hitit Kralı kendi imgesini de sunarak prestij kazanmaktadır. Avcı kral olarak ülkedeki barış, refah ve zenginliğin timsali, “üstün insan” modeli sunmaktadır. Bayram törenlerinde ise dini lider pozisyonundadır ve devasa boğa ritonu, tören alanına sürülen kurbanlık hayvanlar ve altar üzerindeki boğa şeklindeki Fırtına Tanrısı’na dua ederken gösterilen imajı ile coşkulu bir gösteriye imza atmaktadır. Hem av eyleminde hem de bayram töreninde tanrıların ihmal edilmeyip onlar için kurbanlar sunulması, tanrıyla bütünleşerek yücelmenin ve esasen kralın kendini yüceltmesinin en etkili aracıdır. Bu nedenle tasvirlerin bütünlüğü içinde sıvı kurbanı/libasyon açıkça gösterilmiş, hayvan kurbanına dair ise sadece göndermeler yapılmıştır.

Kurbanlık hayvanların kesim anı gösterilmiş olmasa da Hititlerin başka tasvirli eserleriyle yapılan karşılaştırmalar, Alaca orthostatlarındaki sahnelerin, hayvanların kurban edilmesiyle ilgili görüntüleri canlandırmaya imkân tanımıştır. Kaldı ki orthostatlardaki tasvirlerin kompozisyonunda en çok öne çıkartılan sahnenin kurbanlık hayvanların güdülmesi yani onların teşhir edilmesi olduğu sonucuna varılmıştır. Hayvanların sayıları, görüntüleri, büyüklük ya da görkemleri teşhir edilir. Bu nedenle konu kurbanı her dönem için en çok bu anın tasvir edildiğine dair hali hazırda vurgu yapılmıştır.

Sonuç itibarıyla sahnenin bütünü, kırsalda gerçekleşen bir avdan sonra, müzisyenler, akrobatlar, tekerlekli bir riton içinde taşınan bol içki, aşçılar ve kurbanlık hayvanlara eşlik eden çobandan oluşan tören alayına liderlik eden ve kapıya yönelmiş şekilde tasvir edilen kraliyet çiftinin kapıdan içeri girip, tanrı heykelinin durduğu tapınağa ulaştıklarını anlatan gerçek bir olayın yansımaları sunmaktadır. Bu çalışmada ve daha önce başka çalışmalarda da iddia edildiği gibi törenin başını çeken kralın II. Muwatalli olması halinde, Alaca Höyük mimari plastikliğini bir meydan okuma olarak görmek de değerlendirmeye alınabilir. Yıl sonra mesele Ara Pacis Augustae’da aynı amaca hizmet ettiği izlenebilmektedir.

Kaynakça

- Alp, Sedat. 1967. “Libasyon Kapları "Gaga Ağızlı Desti" ile "Kol Biçimli Alet" ve Hitit Metinlerindeki Karşılıkları / Die Libationsgefäße "Schnabelkanne" und "armförmiges Gerät" und ihre hethitischen Bezeichnungen”, *Belleter* 31. 513-530/531-549.
- Alparslan Doğan, Meltem. 2007. “II. Muwatalli ve Dönemi”. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Anabilim Dalı – Hititoloji Bilim Dalı, İstanbul.
- Archi, Alfonso. 1979. “Das Kultmahl bei den Hethitern”, VIII. Türk Tarih Kongresi I. Ankara, 197-213.
- Arık, Remiz Oğuz. 1937. Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Alaca Höyük Hafriyatı: 1935’deki Çalışmalara ve Keşiflere Ait İlk Rapor. Ankara.
- Baltacıoğlu, Hatçe. 1995. “Alca Höyük Sfenksli Kapı Tekerlekli Boğa Ritonu Kabartması Konusunda Gözlemler”, Kaynak linki:
https://www.academia.edu/1132938/Alaca_H%C3%B6y%C3%BCk_Sfenksli_Kap%C4%B1_Tekerlekli_Bo%C4%9Fa_Ritonu_Kabartmas%C4%B1_Konusunda_G%C3%B6zlemler
- Baltacıoğlu, Hatçe. 1996a. “Alaca Höyük Sfenksli Kapı Heykeltıraşlık Eserlerinin Tarihlendirilmesi”, *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1995 Yıllığı*. Ankara, 274-294.

Alaca Höyük'te Hitit Bayramları ve Kurban Uygulamaları

- Baltacıoğlu, Hatçe. 1996b. "Alaca Höyük Sfenksli Kapı Kabartmalarında Yaban Domuzu ve Geyik Avı", Kaynak linki:
https://www.academia.edu/1148151/Alaca_H%C3%B6y%C3%BCk_Sfenksli_kap%C4%B1_Kabartmalar%C4%B1nda_Yaban_Domuzu_ve_Geyik_Av%C4%B1, 1-24.
- Baltacıoğlu, Hatçe. 2003. "Alaca Höyük Sfenksli Kapı Aşçılar Kabartması", *Archivum Anatolicum/Anadolu Arşivleri*. Cilt VI. Sayı 1. Ankara, 59-131.
- Baltacıoğlu, Hatçe. 2007. "Yazılı Kaynakların ve Arkeolojik Verilerin Işığında Eski Hitit Sanatında Bir Kent Modelinin Tanımı". *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 2006 Yıllığı*. Ankara, 385-437.
- Baltacıoğlu, Hatçe. 2017. "Alaca Höyük II. Kültür Katında Bulunmuş Bir Kült Kabı Parçası". *Yaşar Coşkun'a Saygı Yazıları*, A. S. Güneri (ed.), İzmir, 73-90.
- Beckman, Gary Michael. 1988. "Herding and Herdsman in Hittite Culture". *Festschrift für Heinrich Otten zum 75 Geburtstag* (Herausgegeben von Erich Neu-Christer Rüster). Wiesbaden, 33-44.
- Bryce, Trevor. 2003. *Hitit Dünyasında Yaşam ve Toplum*. (Çev. M. Günay), Ankara.
- Carruba Onofrio. 1967. "Rhyta in den hethitischen Texten". *Kadmos* 6, 88-97.
- Collon, Dominique. 2004. "Eski Yakınoğu'da Rahip ve Rahibe Tasvirleri", (Çev. Fatma Sevinç), Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi (AÜDTCFD). Cilt 44. Sayı 2, 79-110.
- Coşkun Yaşar. 1969. "Boğazköy Metinlerinde Geçen Başlıca Libasyon Kapları". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi (AÜDTCFD)* 27, 1-61.
- Coşkun Yaşar. 1972. "Libasyonla İlgili "şipant-" ve "eku-" Terimleri Üzerinde Bir İnceleme". VII. Türk Tarih Kongresi (Ankara 25-29 Eylül 1970) Kongreye Sunulan Bildiriler, 89-97.
- Çınaroğlu, Aykut. 2018. "Alaca Höyük Erken Tunç Çağı Krali Mezarları ve İkiz İdoller". *Arkhaia Anatolika: Anadolu Arkeolojisi Araştırmaları Dergisi* 1, 1-14.
- Darga, Muhibbe. 1992. *Hitit Sanatı*. İstanbul.
- Easton, Donald. 2010. "The Wooden Horse: Some Possible Bronze Age Origins". *Luwian and Hittite Studies Presented to J. David Hawkins on the Occasion of his 70th Birthday*, Itamar Singer (ed.), Tel Aviv, 50-63.
- Erkut, Sedat. 1992. "Hitit Çağının Önemli Kült Kenti Arinna'nın Yeri". *Hittite and Other Anatolian and Near Eastern Studies in Honor of Sedat Alp, H. Otten – H. Ertem – E. Akurgal – A. Süel* (ed.), Ankara, 159-165.
- Frantz-Szabó, Gabriella. 1987-1990. "Libation: Philologisch. Bei den Hethitern". *Reallexikon der Assyriologie (RIA)*, Band 7. Berlin. New York.
- Gurney, Oliver Robert. 1977. *Some Aspects of Hittite Religion*. London.
- Haas, Volkert. 1994. *Geschichte der hethitischen Religion*. Leiden. New York. Köln.
- Heimpel, Wolfgang. 1987-1990. "Libation: Philologisch. Mesopotamien". *Reallexikon der Assyriologie (RIA)*, Band 7, Berlin. New York.
- Holliday, Peter J. 1990. "Time, History, and Ritual on the Ara Pacis Augustae". *The Art Bulletin*, Vol. 72, No. 4, 542-557.
- James, Edwin Oliver. 1920. "Sacrifice", *Encyclopaedia of Religion and Ethics* XI. J. Hastings (ed.), Edinburgh.

- Kabağaç, Sina- Alova, Erdal. 1995. Latince/Türkçe Sözlük. İstanbul.
- Koşay Hamit Zübeyir. 1937. "Türk Tarih Kurumu Tarafından Alaca Höyük'te 1936 Yazında Yapılan Hafriyatta Elde Edilen Neticeler". Belleten 1, 525-533.
- Koşay, Hamit Zübeyir. 1951. Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Alaca Höyük Kazısı: 1937-1939'daki Çalışmalara ve Keşiflere Ait İlk Rapor. Ankara.
- Mellink, Machteld. 1987. "Anatolian Libation Pourers and the Minoan Genius". Monsters and Demons in the Ancient and Medieval Worlds, A. E. Farkas- P. O. Harper- E. B. Harrison (eds.), Mainz on Rhine.
- Özgüç, Tahsin. 1948. Öntarihte Anadolu'da Ölü Gömme Adetleri. Ankara.
- Özgüç, Tahsin. 1988. İnandıktepe: Eski Hitit Çağında Önemli Bir Kült Merkezi. Ankara.
- Popko, Maciej. 1978. Kultobjekte in der hethitischen Religion (nach keilschriftlichen Quellen). Warszawskiego.
- Popko, Maciej. 1994. Zippalanda: ein Kultzentrum im hethitischen Kleinasien. Heidelberg.
- Reyhan, Esmâ. 2017. Hitit Devletinde Siyaset ve Yönetim: Direktif, Yemin ve Sadakat. Ankara.
- Russel, Nerissa. 2012. "Hunting Sacrifice at Neolithic Çatalhöyük". Sacred Killing: The Archaeology of Sacrifice in the Ancient Near East, A. M. Porter – G. M. Schwartz (ed.), Winona Lake, 79-95.
- Schachner, Andreas. 2022. "Hitit Sanatının Gelişimi ve Toplumsal İşlevlerine Dair". Hititler Bir Anadolu İmparatorluğu, M. Doğan Alparslan-M. Alparslan (yay. haz.), İstanbul, 283-304.
- Sevinç Erbaşı, Fatma. 2013. Hititlerde Öteki Kurban ve Büyü. Cenaze / Diğer Ritüeller. İstanbul.
- Sevinç Erbaşı, Fatma. 2014. "Hitit Döneminde Bir Kült Objesi Olarak Sunak". Proceedings of the 8th International Congress of Hittitology, Warsaw, September 5–9, 2011, P. Taracha (ed.), Warsaw, 775-792.
- Sevinç Erbaşı, Fatma. 2023. "Erken Tunç Çağı'nda Alaca Höyük Krali Mezarlarında Kurban Uygulamalarına Dair Bazı Gözlemler". OANNES -Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi – International Journal of Ancient History. Cilt 5, Sayı 1, 275-301.
- Sipahi, Tunç. 2000. "Eine althethitische Reliefvase vom Hüseyindedede Tepesi". Istanbuler Mitteilungen 50, 63-85.
- Sipahi, Tunç. 2014. "Son Yıllardaki Çalışmaların ve Buluntuların Işığında Eski Hitit Kabartmalı Vazoları Üzerine Değerlendirmeler". Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Arkeoloji Bölümü Dergisi (Anadolu/Anatolia) 40, 39-61.
- Sir Gavaz, Özlem. 2012. Hitit Krallarının Kült Gezileri: Ayinler, Ziyaret Merkezleri, Yollar ve Lokalizasyonla İlgili Yeni Gözlemler. Çorum.
- Taracha, Piotr. 2011. "The Iconographic Program of the Sculptures of Alacahöyük". Journal of Ancient Near Eastern Religions 11, 132-147.
- Taracha, Piotr. 2012. "The Sculptures of Alacahöyük: A Key to Religious Symbolism in Hittite Representational Art". Near Eastern Archaeology, Vol. 75, No. 2, 108-115.
- Ünal, Ahmet. 2002. Hititler Devrinde Anadolu 1. İstanbul.
- Yalçın, Ünsal - Yalçın, Gönül. 2010. Alacahöyük Kral Mezarlarına Yeni Bir Bakış: Hükümdar, Dini Lider, Zanaatkar?. İstanbul.

Alaca Höyük'te Hitit Bayramları ve Kurban Uygulamaları

- Yıldırım, Tayfun. 2005. "Hüseyinde Tepesinde Bulunan Yeni Bir Kült Vazosu". V. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri, Çorum 02-08 Eylül 2002, Ankara, 761-774.
- Yıldırım, Tayfun. 2009. "Hüseyinde: a Settlement in Northern Central Anatolia – Contributions to Old Hittite Art". *Studia Asiana 5: Central-North Anatolia in the Hittite Period New Perspectives in Light of Recent Research*, Acts of the International Conference Held at the University of Florence (7-9 February 2007), F. P. Daddi - G. Torri – C. Corti (ed.), Roma, 235-252.
- Yiğit, Turgut. 2002. "Hitit Çivi Yazılı Belgelere Göre Çoban". *Bellekten*, Cilt LXVI, Sayı 247, Ankara, 765-787.
- Yiğit, Turgut – Özcan Ali – Kıymet, Kurtuluş. 2016. *Hitit İmparatorluk Dönemi Kaya Anıtları*. Ankara.

ŞEKİLLER

Şekil 1. Alaca Höyük B mezarında keşfedilmiş olan, libasyon törenlerine ait altın testi.

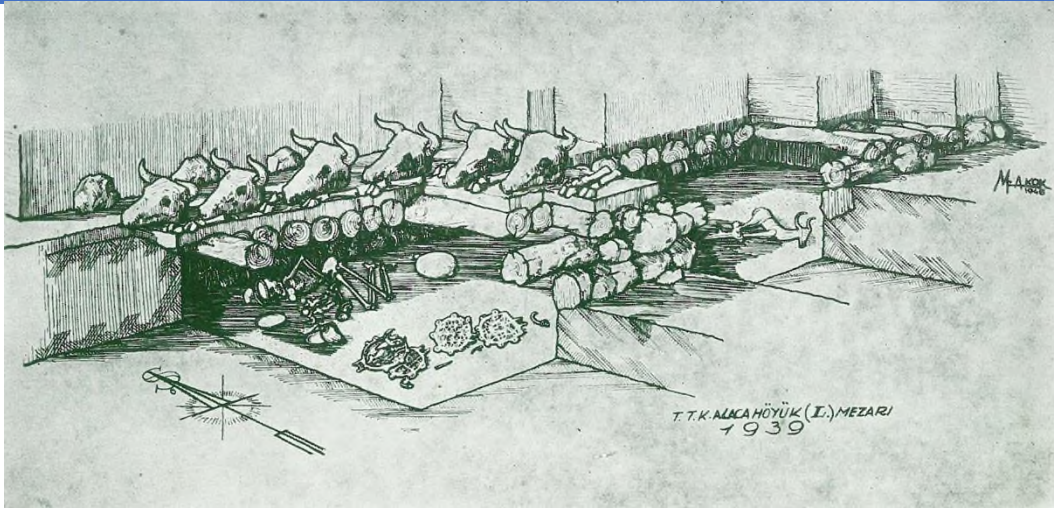
Kaynak: Arık, 1937, VII-A1. 242.

Şekil 2. Alaca Höyük L mezarının canlandırması.

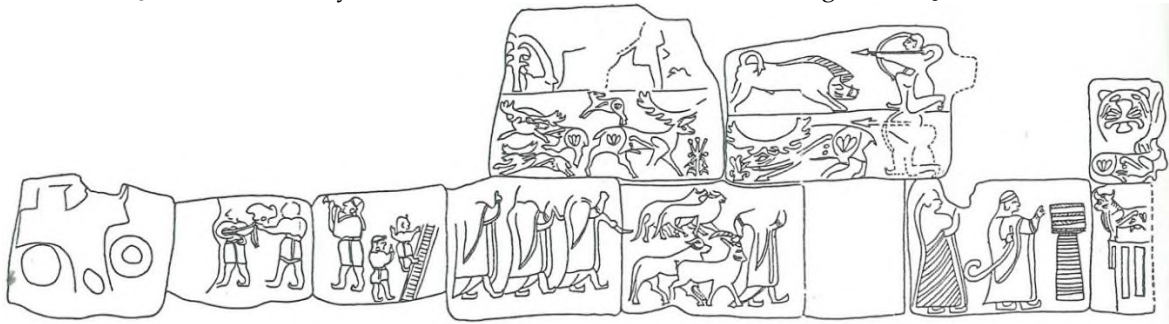

Fatma Sevinç Erbaşı

Kaynak: Koşay, 1951: Lev. CXCI

Şekil 3. Alaca Höyük batı kulesi orthostalarının dizilimini gösteren çizim.

Kaynak: Darga, 1992: 146, Res. 151.

Şekil 4. Alaca Höyük batı kulesi orthostatlarında ikiye ayrılmış üst frizde geyiklerin üzerindeki libasyon sahnesi. Şekil 3'den ayrıntı

Kaynak: Yiğit vd., 2016: 88, Resim 59

Alaca Höyük'te Hitit Bayramları ve Kurban Uygulamaları

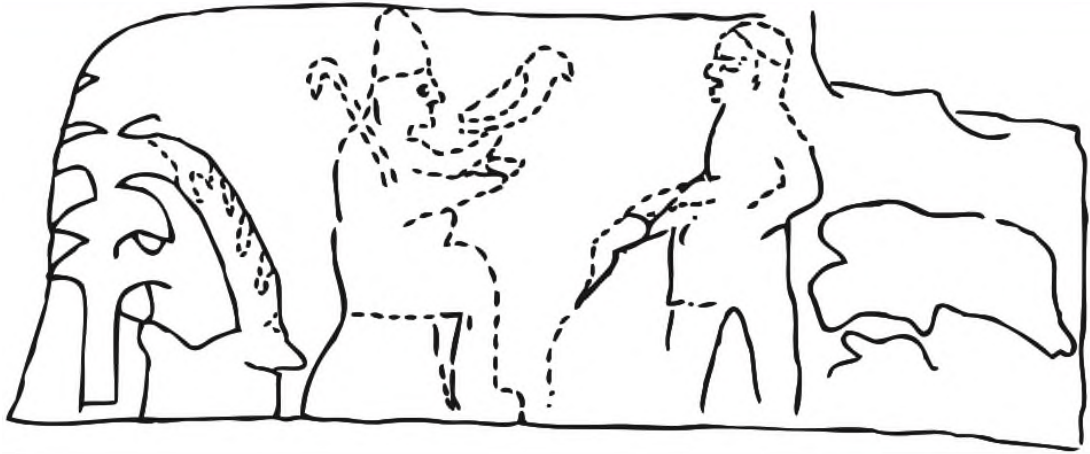
Şekil 5. Alaca Höyük batı kulesi orthostatlarında ikiye ayrılmış üst frizinde geyiklerin üzerindeki libasyon sahnesinin çizimi. Şekil 3'den ayrıntı.

839

Kaynak: Darga, 1992: 146, Res. 151.

Şekil 6. Alaca Höyük batı kulesi orthostatlarının üst frizin birinci dizisinde yer alan yarım bırakılmış libasyon sahnesinin bir öneri olarak tamamlaması yapılmış ve N. Schimmel koleksiyonu geyik ritonu üzerindeki libasyon sahnesiyle karşılaştırılmıştır.

Kaynak: Taracha 2012: 112, Şek. 5 ve 6.

Şekil 7. Alaca Höyük batı kulesi orthostatlarında alt frizin sonunda tamamlanmamış devasa boğa ritonu kabartması

Kaynak: Kaynak: Yiğit vd., 2016: 86, Resim 57.

Şekil 8. Alaca Höyük batı kulesi orthostatlarında alt frizde kurbanlık hayvanların kesiminden sorumlu üç görevli. Kaynak:

Kaynak: Yiğit vd., 2016: 82, Resim 53.

Alaca Höyük'te Hitit Bayramları ve Kurban Uygulamaları

Şekil 9. İnandıktepe vazosu tasvirlerinin çiziminden ayrıntı: alttan ikinci frizde yer alan altar üzerinde boğa heykelinin/Fırtına Tanrısı imajının huzurunda boğa kurbanı sahnesi.

Kaynak: Özgüç, 1988: Resim 64.

Şekil 10. Alaca Höyük batı kulesi orthostatlarında alt frizde görevli tarafından kesim alanına götürülen küçükbaş hayvanlar.

Kaynak: Yiğit vd., 2016: 80, Resim 52.

Fatma Sevinç Erbaşı

Şekil 11. Hüseyinde büyük vazosunun alttan ikinci frizinde, görevliler eşliğinde sürülen kurbanlık.

Kaynak linki:

https://www.wikiwand.com/tr/H%C3%BCseyinde_vazolar%C4%B1#Media/Dosya:CorumMuseum_VaseH%C3%BCseyinde.jpg

Şekil 12. Romalılar, ilk imparatorları Augustus'a adadıkları altarın (Ara Pacis Augustae) frizleri üzerine kurban hayvanlarının sevkiyatını gösteren sahne. Kaynak linki:

<https://www.flickr.com/photos/profzucker/7996698398>

Alaca Höyük'te Hitit Bayramları ve Kurban Uygulamaları

Şekil 13. Güçlü ve saldırgan boğayı tasvir eden taş blok. Orthostatlar içindeki yeri belli değildir.

Kaynak: Darga, 1992: 153, Res. 156.

Şekil 14. Kraliyet çiftini, maiyetiyle birlikte tanrıçanın huzurunda gösteren taş blok. Kral tanrıçaya libasyon gerçekleştirilmektedir. Orthostatlar içindeki yeri belli değildir.

Kaynak: <https://www.hittitemonuments.com/alacahoyuk/alaca33.jpg>

Şekil 15. İnandıktepe’de keşfedilmiş gaga ağızlı libasyon kaplarından bir örnek

Kaynak: Özgüç, 1988: Lev. E- 2.

